

Az életminőség mérési rendszerei

Bevezetés

A tanulmány¹ az életminőség, a jóllét meghatározására szolgáló mérési lehetőségeket foglalja össze, melynek gyökerei a XVIII. századra nyúlnak vissza. A felvilágosodás időszakától kezdődően fontos szerepet tölt be a társadalmak életében a jóllét vizsgálata, melynek javítása egyre inkább hangsúlyossá válik napjainkban azon cél elérése szempontjából, hogy az állampolgárok minél elégedettebbek legyenek, minél teljesebb életet éljenek (Szegő, 1996; Berger-Schmitt és Noll, 2000; Szabó, 2003).

Az életminőség mibenlétének megismerése, alkotóelemeinek minél pontosabb feltárása a tudomány feladata. Amennyiben megismerjük és azonosítjuk, hogy mely elemek szintézise járul hozzá az életminőséghez, akkor annak befolyásolására, kívánt szintjének biztosítására nagyobb valószínűséggel kerülhet sor (Haybron, 2007; Michalkó, 2010).

Az életminőség fogalmának operacionalizálása

Az életminőség (quality of life) és a jóllét (well-being) egymással egyenrangú, szinonim fogalmak, amelyek a jólét (welfare) tágabb értelmét fejezik ki.

Az életminőség vizsgálatával kapcsolatosan alapvetően háromféle modellt lehet megkülönböztetni egymástól: a skandináv, az amerikai, valamint e kettő szintéziséből létrejövő kevert modellt (Kovács, 2007).

A skandináv modell középpontjában az erőforrások, a kapacitások, illetve az ezekből eredeztethető tényezők állnak, vagyis amelyeket tárgyilagosan, egyszerűen és könnyen lehet mérni, akár egy kérdőív segítségével (Kovács, 2007; Somogyi és Gábrity, 2009; Gáspár, 2013). Az objektív mérések az életminőség tartalmát gyakran megpróbálják egyetlen mutatószámmal, indexszel kifejezni, melyhez a társadalmi, a gazdaság és/vagy a környezeti statisztikai adatok nyújtanak támpontot (Gáspár, 2013).

Ezzel szemben az amerikai modell a szubjektív érzékelésen és észlelésen keresztül próbál számot adni egy nemzet életének minőségéről, arra helyezve a hangsúlyt, hogy az átlagember képes legjobban azt meghatározni, hogy hogyan is érzi magát: mindezen

¹ Ezúton szeretném megköszönni Prof. dr. Polónyi Istvánnak a bátorítását, illetve azokat a tanácsait, amelyekkel hozzájárult jelen tanulmány megírásához.

perszonális értékelés magában foglalja a boldogságot, a kellemes érzéseket, a kellemetlen hangulatokat és az érzelmek relatív hiányát (*Diener és Diswas Diener*, 2000). A szubjektív méréseket leggyakrabban a pszichológia és az egészségtudományok területén alkalmazzák (*Kovács*, 2007; *Somogyi és Gábrity*, 2009; *Gáspár*, 2013).

A kevert modell a szubjektív és az objektív mérési eszközök ötvözésével lehetővé teszi a komplex életminőség-vizsgálat megvalósítását. A magas életminőségért ugyanis az állam, a piaci változások, a független civil szervezetek, az állampolgárok egyaránt felelősök, amelyeket a tárgyilagos és a perszonális oldalról egyaránt meg kell vizsgálni (*Allardt*, 1986; *Gough és McGregor*, 2007; *Kovács*, 2007; *Somogyi és Gábrity*, 2009; *Ercsey*, 2010; *Michalkó*, 2010).

A skandináv modell, azaz az objektív mérések alapjai

A jólétet a XX. században először az írástudás arányával, a járványok feletti kontroll mértékével, valamint az éhezés eltűnésével, majd a jövedelemmel és a jövedelmi egyenlőtlenséggel mérték (*Havasi*, 2009). Ekkor a társadalom életminőségének kiteljesedését és fejlődését elsősorban a gazdasági növekedéstől várták. Azt gondolták, minél nagyobb mennyiségben állnak rendelkezésre a megszerezhető javak/jószágok, annál inkább elérhető és megtartható a „jó élet” (*Kopp és Kovács*, 2006). Ennek megfelelően az objektív mérések meghatározó tárgyát képezhetik az alábbi mutatók, amelyeket röviden ismertetünk.

A *Bruttó Hazai Termék* (Gross Domestic Product, GDP) olyan mutatószám, amely egy ország gazdaságának versenyképességéről nyújt tájékoztatást. A GDP egyértelműen a piaci teljesítmények pénzben való kifejezésére használatos, s amelynek növekedése megalapozz(hatj)a az újabb beruházások, gazdasági termelések elindítását, a versenyképesség további fejlesztését. Ugyanakkor már „a jóléti rendszer arany hatvanas éveinek válságával előtérbe került a GDP-nek mint a fejlettség mérőszámának kritikája” (*Gáspár*, 2013:78; *Boarini*, 2012): a termelés növekedésével együtt járó negatív externális hatások, úgymint a környezetszennyezés, a természeti erőforrások kimerítése, az egészségi problémák megjelenése és gyarapodása stb. az életminőség javulásához nemhogy nem járul hozzá, hanem annak a romlását idézi elő. Továbbá az is igaz, hogy a gazdaság dinamizmusának növekedésével nem feltétlenül jár együtt az ember jólétének javulása, hiszen nem mindenhol használják fel ugyanolyan hatékonysággal a rendelkezésre álló jövedelmeket (*Kerekes*, 2007).

A *Humán Fejlettségi Mutatót* (Human Development Index, HDI) az Egyesült Nemzetek Szervezete Fejlesztési Programja keretében 1990-ben vezették be a társadalmi fejlődés mérésére. Ez az első olyan statisztikai mutatószám, amely egyetlen adatként teszi lehetővé az életminőség nem pénzügyi dimenzióinak mérését (*Központi Statisztikai Hivatal*, 2008; *Virovác*, 2013). A HDI három objektív összetevőt mér, az egészséget, az oktatást és az életszínvonalat. Az egészség mérésére a születéskor várható élettartamot, az oktatás számszerűsítésére a tudást, úgymint a 25 év feletti átlagos iskolában eltöltött éveinek a számát, valamint az iskolát kezdő gyerekek várhatóan iskolában töltött éveinek a számát, az életszínvonal meghatározásához az egy főre jutó Bruttó Hazai Terméket használja (*Sebestyén*, 2005; *Központi Statisztikai Hivatal*, 2008; *Virovác*, 2013).

1. táblázat: Humán Fejlettségi Mutató (TOP 10, 2014)

Rangsor	Ország	HFM
1.	Norvégia	0,944
2.	Ausztrália	0,935
3.	Svájc	0,930
4.	Dánia	0,923
5.	Hollandia	0,922
6.	Németország	0,916
7.	Írország	0,916
8.	Amerikai Egyesült Államok	0,915
9.	Kanada	0,913
9.	Új-Zéland	0,913
11.	Szingapúr	0,912

Forrás: <http://hdr.undp.org/en/composite/trends>

A Humán Fejlettségi Mutató mellett még számos más index létezik, amely egyetlen értékben próbálja megragadni egy adott társadalom jólétét. Így a *Fizikai Életminőség Indexet* (Physical Quality of Life Index, PQLI) az 1970-es években dolgozták ki, amely magában foglalja a csecsemőhalandóságot, a születéskor várható átlagos élettartamot, valamint a műveltség kifejezésére használt olvasási sebességet (Morris, 1996; www6).

A *Fenntartható Gazdasági Jóléti Index* (Index of Sustainable Economic Welfare, ISEW) egy rendkívül átfogó mérőszám, amely különböző jólétet befolyásoló tételekkel korrigálja egy nemzet lakosságának fogyasztását. Számba veszi, például a háztartási munka, illetve a tartós fogyasztási cikkek éves szolgáltatásainak értékét, az egészségügyi és oktatási közkiadások bizonyos hányadát, az urbanizáció költségeit (pl. lakhatási költségek növekedése) stb. (Boda–Gulyás–Matolay, 1993; Görbe–Nemcsicsné, 1998).

A *Valódi Fejlődés Mutatója* (Genuine Progress Indicator, GPI) a Bruttó Hazai Termék és a Fenntartható Gazdasági Jóléti Index egyik alternatív jelzője. Tartalmazza az adott ország személyi fogyasztásának teljes értékét, a jövedelemelosztás tényezőjét, majd további társadalmi és ökológiai költségeket, illetve hasznokat kifejező tényezőket, úgy mint az önkéntes munka értékét, a bűnözés költségeit, az ingázás költségét stb. (Görbe–Nemcsicsné, 1998; Ribizsár, 2012).

Az amerikai modell, azaz a szubjektív mérések alapjai

Az utóbbi évtizedben a szubjektív életminőség² vizsgálata hihetetlen módon fejlődik (Kopp és Skrabski, 2006). Ennek oka az a felismerés, hogy a társadalmi életminőség objektív mutatóiban kimutatott javulás nem feltétlenül jár együtt az elégedettséggel: a gazdagság bizonyos szintje felett a jövedelem növekedése nem növeli automatikusan a

² „Olyan többé-kevésbé automatikus értékelési folyamat eredménye, amelynek során az ember az adott élethelyzet különféle mozzanatait a maga személyes értékviszonyítási keretével veti egybe, és ezen egybevetés alapján értékeli” (HANKISS–MANCHIN, 1976:31).

boldogságot, aki tehát boldog szeretne lenni, más módszerek után kell néznie (Easterlin, 2002; Gáspár, 2013).

A szubjektív életminőség kutatásokat elsősorban az egészségközpontú vizsgálatokban használják, melyek szerint a szubjektív egészségnek jóval nagyobb hatása van a szubjektív életminőségre mint annak, hogy milyenek a tényleges fizikai paraméterek (Diener, 1984; Veenhoven, 1988; Ercsey, 2010).

A szubjektív jólléttel kapcsolatos kutatások egyik leggyakrabban alkalmazott eszköze az *Élettel való Elégedettség Skála* (Satisfaction with Life Scale, SWLS), amelyet Diener, Emmons, Larsen és Griffin alkotott meg 1985-ben. A skála öt tétel vizsgálatát teszi lehetővé, melyek az életre és az életkörülményekre vonatkoznak (Martos et al., 2014).

Az *Egészséggel Kapcsolatos Szubjektív Életminőség* (Health Related Quality of Life, HRQOL) azt vizsgálja, hogy az adott fizikai és pszichológiai jellemzők mellett a személy mennyire érzi képesnek magát és talál örömet tevékenységeiben és életvezetésében (Kopp–Skrabski, n.é.; www3). Az EuroQol Group (Nyugat-európai kutatóközpontok csoportja) által kifejlesztett *EQ-5D index* az, amely az egészséggel kapcsolatos életminőség általános mérésére szolgál: a válaszadók a mobilitásról, az önellátásról, a szokásos tevékenységek elvégzéséről, a fájdalomról/rossz közérzetről és a szorongásról/lehangoltságról adnak számot (Kaló–Péntek, 2005).

Az *Oxfordi Boldogságmérő Kérdőív* (Oxford Happiness Questionnaire, OHQ) összeállítói Hills és Argyle az oxfordi Brookes Egyetem pszichológusai és tudományos munkatársai. Az oxfordi mérce a boldogságra, a boldogság paramétereire, úgymint az önbecsülésre, a céltudatra, a társas érdeklődésre, a humorra vonatkozó állításokat tartalmazza (Hills–Argyle, 2002).

Az Egészségügyi Világszervezet *Jól-lét Indexét* (Well-being Index, WBI) 1982-ben egy nemzetközi kutatás keretében dolgozták ki (Susánszky et al., 2006).

A kevert modell, azaz az objektív és a szubjektív tényezők egyidejű mérése

Napjainkban egyre inkább hangsúlyossá válik az életminőség egyéni és társadalmi szintű vizsgálata, amely komplex módon csak az objektív tényezők és a szubjektív összetevők egyidejű mérésével valósítható meg (Ercsey, 2010). Ezt az álláspontot erősítette Stiglitz, Sen és Fitoussi (2009) is (Kárpáti, 2014).

A 2003-ban kidolgozott és 2005-ben publikált *Rahman-féle modell* olyan komplex életminőség-mutatót épít fel, amely nyolc részterületből származtatja az életminőség mérőszámát, melyek egyben a modell input elemeit testesítik meg. Ezek az input elemek a következők: a családi/baráti viszonyrendszerre, az egészségi állapotra, a lokális közösségre, a személyes biztonságra, az érzelmi jóllétre, az anyagi jólétre, a munkára/aktivitásra és a környezet minőségére vonatkozó paraméterek (Rahman et al., 2005).

A *Boldog Bolygó Index* (Happy Planet Index, HPI) az emberi életminőség „fiatal”, 2006-ban bevezetett mutatószáma. Ez az első olyan index, amely összekapcsolja a jóllétet és a környezeti hatásokat abból a célból, hogy megállapítsa, hogy a boldog, elégedett élettel milyen környezeti hatékonyság jár együtt (Gáspár, 2013). Az index értéke három különálló jelzőszámot foglal magában, melyek a következők: az önbevalláson alapuló

élettel való elégedettség, az ökológiai lábnyom³ és a várható élettartam (Gyógyszerészeti és Egészségügyi Minőség- és Szervezetfejlesztési Intézet, 2011; www1).

Az OECD **Jobb Élet Mutatója** (Better Life Index, BLI) tizenegy dimenzió az eredményét foglalja magában. A vizsgált területek között szerepel a jövedelem/a vagyon, a munkahelyek, bérek, a lakhatás, a munkahely és a magánélet egyensúlya, az egészségügyi helyzet, az oktatás/a képzettség, a társadalmi kapcsolatok, a kormányzás és állampolgári részvétel, a környezet, a személyes biztonság, valamint a szubjektív jóllét mérése (www2).

2. táblázat: Jobb Élet Mutatója (részlet, 2015)

	Lakhatás			Oktatás		
	Komfort nélküli lakások (%)	Lakás-kiadás (%)	Szoba/fő	Iskolázottság (%)	Hallgatói készségek (átlagos pontszám)	Évek az oktatásban (év)
Chile	9,4	18	1,2	57	436	16,5
Észtország	8,1	19	1,5	90	526	17,5
Brazília	6,7	21	1,6	45	402	16,3
Japán	6,4	22	1,8	94	540	16,3
Magyarország	4,8	20	1,1	82	487	17,6
Korea	4,2	16	1,4	82	542	17,5
Mexikó	4,2	21	1	37	417	14,4
Izrael	3,7	21	1,2	85	474	15,8

Forrás: <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=BLI>

Az európai egészség-gazdaságtani elemzésekben a leggyakrabban alkalmazott módszer az úgynevezett **Életminőséggel Korrigált Életevek** (Quality Adjusted Life Years, QUALY), amely nem más mint „az életminőséggel korrigált egészségnyereség mérésének univerzális eszköze. Egyetlen mutatóban összegzi az élethosszban és életminőségben bekövetkező változásokat” (Pulay, 2013:26). Az életminőségben bekövetkező változások (a relatív életminőség) mérése az időalkuval⁴ vagy a fentebb már ismertetett EQ-5D index segítségével történik, amelyek a szubjektivitást hivatottak reprezentálni (Kaló és Péntek, 2005, Pulay, 2013)

Magyarország helyzete a rendelkezésre álló adatok tükrében

Magyarország a világ 59. leggazdagabb országa a 2015. évi Bruttó Hazai Termék (GDP) alapján. A világ leggazdagabb országai közé tartozik, például, Kína, India, Japán, Németország, Oroszország, Brazília, Franciaország, a nagyobb államok közül pedig az Ameri-

³ Az adott technikai fejlettség mellett egy emberi csoportnak, társadalomnak mennyi földre, vízre van szüksége az önfenntartáshoz és a keletkezett hulladék elnyeléséhez (Gyógyszerészeti és Egészségügyi Minőség- és Szervezetfejlesztési Intézet, 2011).

⁴ „Arra kérdeznék rá, hogy a beteg hány évet adna az életéből a betegségéből való kigyógyulásért cserébe” (PULAY 2013:27).

kai Egyesült Államok. A legszegényebb országok a Csendes-óceáni térségben helyezkednek el: a lista végére Vanuatu, Tonga, Kiribati és Tuvalu került (www5).

3. táblázat: A Bruttó Hazai Termék (milliárd dollár) vásárlóerő-paritáson (részlet, 2015)

Rangsor	Ország	Bruttó hazai termék
55.	Görögország	281,6
56.	Marokkó	274,5
57.	Mianmar	267,7
58.	Dánia	257,1
59.	Magyarország	257,0
60.	Írország	250,3
61.	Sri Lanka	234,7
62.	Finnország	224,7

Forrás: <http://knoema.com/mwnfknc/world-gdp-ranking-2015-data-and-charts>

A Humán Fejlettségi Mutató (HDI) az országokat különböző csoportokba sorolja attól függően, hogy milyen értéket vesz fel.⁵ Magyarország a tavalyi évben a 0,828-es értékkel a „nagyon magas humán fejlettségű” országok közé került.

A legelőkelőbb helyeket Norvégia, Ausztrália, Svájc, Dánia, Hollandia, Németország érte el. Az országok listájában alul maradó, „alacsony humán fejlettségű” országok Afrikában található: Burkina Faso, Burundi, Csád Köztársaság, Eritrea, Közép-afrikai Köztársaság, Nigéria (www4).

4. táblázat: A Humán Fejlettségi Mutató (részlet, 2014)

Rangsor	Ország	HFM
40.	Argentína	0,836
41.	Egyesült Arab Emírség	0,835
42.	Chile	0,832
43.	Portugália	0,830
44.	Magyarország	0,828
45.	Bahrain	0,824
46.	Lettország	0,819
47.	Horvátország	0,818

Forrás: <http://hdr.undp.org/en/composite/trends>

⁵ A HDI értéke 0 és 1 között mozog, melyben az egyhez közeli érték a „nagyon magas humán fejlettségű”, a 0,8 és 0,7 közötti érték a „magas humán fejlettségű”, a 0,7 és 0,5 közötti érték a „közepes humán fejlettségű” a 0,5 alatti érték az „alacsony humán fejlettségű” országokat jelenti (Központi Statisztikai Hivatal, 2008; www4).

Az OECD honlapjáról⁶ a *Jobb Élet Mutatóról* (BLI) tudhatunk meg információkat.

Itt fontos azt leszögezni, hogy az adatbázisban szereplő harminchat ország között nem lehet abszolút sorrendet megállapítani, amennyiben az olvasó/az elemző határozza meg azt, hogy mekkora legyen az egyes területek súlya: mely(ek)et érzi a legfontosabbnak az életminőség kialakítása szempontjából (Szigeti, 2015).

A semlegesség jegyében az OECD adatai lehetőséget biztosítanak arra is, hogy minden dimenziót egyforma fontosságúnak ítéljünk meg. E szubjektivitástól mentes állapot értelmében hazánk 2015-ben a 29. helyen szerepelt. Mindösszesen csak Portugália, Brazília, Oroszország, Görögország, Chile, Törökország és Mexikó értékeit sikerült felülmúlnunk (www2).

5. táblázat: A Jobb Élet Mutatója (részlet, 2015)

Rangsor	Ország
25.	Lengyelország
26.	Szlovákia
27.	Korea
28.	Észtország
29.	Magyarország
30.	Portugália
31.	Brazília
32.	Oroszország

Forrás: <http://hdr.undp.org/en/composite/trends>

6. táblázat: A Boldog Bolygó Index (részlet, 2015)

Rangsor	Ország	BBI
100.	Ukrajna	37,6
100.	Szudán	37,6
102.	Hong Kong	37,5
103.	Belarusz Köztársaság	37,4
104.	Magyarország	37,4
105.	Amerikai Egyesült Államok	37,3
106.	Dzsibuti	37,2
107.	Belgium	37,1

Forrás: <http://www.happyplanetindex.org/data/>

A Boldog Bolygó Index (HPI) tekintetében az országokat hat különböző csoportba lehet sorolni attól függően, hogy értéke a 0-tól 100-ig terjedő skálán hol helyezkedik el. Magyarország a 2015. évi adatok tükrében a legkedvezőtlenebb helyzetű országok közé

⁶ <http://stats.oecd.org/index.aspx?DataSetCode=BLI>

tartozik. Az index létrejöttét biztosító három különálló jelzőszám közül mind az önbevalláson alapuló étellel való elégedettség, mind az ökológiai lábnyom jóval az átlagos érték alatt maradt (www1).

Összegzés

A tanulmány ismerteti az életminőség, a jóllét meghatározására szolgáló mérési lehetőségeket: betekintést nyújt az életminőséget meghatározó és befolyásoló tényezőkről, valamint a mérésekre használatos minőségi-mutatókról.

Az életminőség megítélésében, a mutatószámok képzésében és eredményeiben jelentős eltérések figyelhetők meg, egyrészt azért, mert a szakmaspecifikus gondolkodásmódnak megfelelően nem teljes mértékben érten(t)ek egyet – az életminőség kérdésében – a szociológusok és a közgazdászok, a humántudományok képviselői és a politikai élet szereplői, az orvosok és a menedzserek. Másrészt fontos azt is tisztán látni, hogy napjainkban nemcsak a fizikailag megismerhető, orvos által diagnosztizált paraméterek számítanak, hanem az is, hogy mit gondol az egyén az őt körülvevő dolgokról és önmagáról, milyen érzelmei, motivációi vannak (Glatz, 2001).

Mindezek értelmében az életminőség mérése nem egyszerű feladat. Egy rendkívül összetett életminőség-mutató előállításához egyszerre kell ismeretekkel rendelkezni az életminőséget meghatározó bemeneti- és kimeneti elemekről, és ezeket a rendelkezésre álló eszközökkel a lehető legprecízebben szükséges mérni.

IRODALOM

- BERGER-SMITT, R. & NOLL, H. H. (2000) Conceptual framework and Structure of a European System of Social Indicators. *EU Reporting Working Paper No. 9*, ZUMA, Mannheim. http://www.gesis.org/fileadmin/upload/institut/wiss_arbeitsbereiche/soz_indikatoren/Publikationen/paper9_1_pdf. Letöltés: 2016. 01. 14.
- BODA ZS.; GULYÁS Á. & MATOLAY R. (1993) A fenntartható gazdasági jólét mutatója (ISEW). *ÖKO* vol. 4. No. 2-3. pp. 2-7.
- DIENER, E. & BISWAS-DIENER, R. (2000) *New Directions in Subjective Well-Being Research: The Cutting Edge*. <http://s.psych.uiuc.edu/~ediener/hottopic/paper1.html>. Letöltés: 2015. 12. 30.
- ERCSEY I. (2010) Az életminőség mérése. In: Losonczi M. & Szigeti C. (szerk) (2010): *Válság közben, fellendülés előtt*. <http://kgk.sze.hu/letoltheto-elektronikus-kiadvanyok>. Letöltés: 2016. 01. 14.
- GÁSPÁR T. (2013) A társadalmi-gazdasági fejlettség mérési rendszerei. *Statistikai Szemle*, vol. 91. No. 1. pp. 77-92.
- GLATZ F. (szerk) (2001) *Egészségügy Magyarországon. Magyarország az ezredfordulón – Életminőség*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- GÖRBE A. & NEMCSICSNÉ ZSÓKA Á. (1998) A jólét mérése, avagy merre halad Magyarország. *Kovács*, vol 2. No. 1. pp. 61-75.
- HANKISS E. & MANCHIN R. (1976) Szempontok az élet „minőségének” szociológiai vizsgálatához. *Valóság* vol. 19. No. 6. pp. 20-32.
- HAVASI V. (2009) *Az értékrend és az életminőség összefüggései*. Debreceni Egyetem Közgazdaságtudományi Kar, Közgazdaságtudományi Doktori Iskola, Debrecen. <https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/88113/ertekezes.pdf;jsessionid=F8A63A295E6D1AF0FEF9BD6EA5B5C955?sequence=5>. Letöltés: 2016. 01. 06.

- HAYBRON, D. (2007) Life satisfaction, ethical reflection, and the science of happiness. *Journal of Happiness Studies* vol. 8 No. 1. pp. 99-138.
<http://link.springer.com/article/10.1007%2F10902-006-9006-5>. Letöltés: 2016. 01. 13.
- HILLS, P. & ARGYLE, M. (2002) The Oxford Happiness Questionnaire: a compact scale for the measurement of psychological well-being. *Personality and Individual Differences* 33. pp. 1073-1082.
- KALÓ Z. & PÉNTEK M. (2005) Az életminőség mérése. In: Boncz I. et al. (2005): *Egészség-gazdaságtan*. Medicina, Budapest. pp. 161-189.
- KÁRPÁTI J. (2014) Az életminőségről népszerű formában. *Statistikai Szemle*, vol. 92. No. 2. pp. 139-158.
http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2014/2014_02/2014_02_139.pdf. Letöltés: 2016. 01. 25.
- KEREKES S. (2007) *Környezetgazdálkodás, fenntartható fejlődés*. Debreceni Egyetem Agrár- és Műszaki Tudományok Centruma Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar, Debrecen. http://miau.gau.hu/avir/intranet/debrecen_hallgatoi/tananyagok/jegyzet/21-Kornyezetgazdalkodas.pdf. Letöltés: 2016. 01. 03.
- KOPP M. & KOVÁCS M. E. (szerk) (2006) *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón*. Semmelweis, Budapest.
- KOPP M. & SKRABSKI Á. (n.é.) *Magyar lelkiállapot az ezredforduló után*. http://www.tavlatok.hu/86/86kopp_skrabski.pdf. Letöltés: 2016. 01. 14.
- KOVÁCS B. (2007) Életminőség – boldogság – stratégiai tervezés. *Polgári Szemle* vol. 3. No. 2. http://www.polgariszemle.hu/?view=v_article&ID=166. Letöltés: 2016. 01. 04.
- KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL (2008) A humán fejlettségi mutató. *Statistikai Tükör* vol. 2. No. 85. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/jel/jel308042.pdf>. Letöltés: 2016. 01.03.
- MARTOS T. ET AL. (2014) Az Élettel való Elégedettség Skála magyar változatának (SWLS-H) pszichometriai jellemzői. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika* vol. 15. No. 3. pp. 289-303.
<http://www.akademiai.com/doi/pdf/10.1556/Mental.15.2014.3.9>. Letöltés: 2016. 01. 15.
- MICHALKÓ G. (2010) *Boldogító utazás*. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest.
- MORRIS, D. M. (1996) *Light in the Tunnel: The Changing Condition of the World's Poor*. A Brown University Op-Ed Service.
- PULAY GY. (2013) *Bevezetés az egészségügy gazdaságtanába*. E-book. Semmelweis Egyetem, Budapest. <http://semmelweis.hu/dei/files/2013/11/Bevezet%C3%A9s-az-eg%C3%A9szs%C3%A9g%C3%BCgy-gazdas%C3%A1gtan%C3%A1ba.pdf>. Letöltés: 2016. 01. 14.
- RAHMAN, T.; MITTELHAMMER, R. C. & WANDSCHNEIDER, P. (2005) Measuring the Quality of Life across Countries. *Research Paper No. 2005/06*. United Nations University – Wider.
- RIBIZSÁR I. (2012) A fenntartható fejlődés közgazdaságtani értelmezése. In: Lukovics M. & Udvari B. (szerk) (2012) *A TDK világa*. Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar, Szeged. pp. 107-119.
<http://www.eco.u-szeged.hu/download.php?docID=39918>. Letöltés: 2016. 01. 07.
- SEBESTYÉN T. (2005) Életminőség és boldogság. *Polgári Szemle* vol 1. No. 5. <http://epa.oszk.hu/00800/00890/00005/article35.html>. Letöltés: 2016. 01. 03.
- SOMOGYI S. & GÁBRITY MOLNÁR I. (2009) Az életminőség néhány jellemzője a Vajdaság északi részén. In: Somogyi S. & Gábrity Molnár I. (szerk) (2009) *Évkönyv 2008*. Regionális Tudományi Társaság, Szabadka. pp. 27-46. <http://www.rtt.org.rs/sites/default/files/doc/Evkonyv2008.pdf>. Letöltés: 2016. 01. 04.
- SUSÁNSZKY É. ET AL. (2006) A WHO jól-lét kérdőív rövidített (WBI-5) változatának validálása a Hungarostudy 2002 országos lakossági egészségfelmérés alapján. *Mentálhigiéné- és Pszichoszomatika* vol. 7. No.3. pp. 247-255.
- SZABÓ L. (2003) *A társadalmi támaszt nyújtó személyes kapcsolatháló és a szubjektív életminőség összefüggései az egészséges és a mozgáskorlátozott személyek körében*.

- Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem, Budapest. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/95/1/szabo_laura.pdf. Letöltés: 2016. 01. 06.
- SZEGŐ K. (1996) *A felvilágosodás gondolkodói*. Polis, Kolozsvár.
- SZIGETI C. (2015): Az ökolábnyom és egyéb fenntarthatósági indikátorok mérési tartományának értelmezése. *Journal of Central European Green Innovation* vol.3 No.1. pp. 49-68. http://greeneconomy.karolyrobert.hu/sites/greeneconomy.foiskola.krf/files/upload/03_Szigeti_2.pdf. Letöltés: 2016. 01. 25.
- VEENHOVEN, R. (1988) The utility of happiness. *Social Indicators Research* vol. 20. pp. 333-354. <http://www2.eur.nl/fsw/research/veenhoven/Pub1980s/88a-full.pdf>. Letöltés: 2016. 01. 14.
- VIROVÁ CZ P. (2013) *A jóléti keretrendszer kidolgozása a gazdaságpolitikai döntések támogatásához*. Századvég Gazdaságkutató Zrt., Budapest.
- www1: <http://www.happyplanetindex.org/data/>. Letöltés: 2016. 01. 13.
- www2: <http://www.oecdbetterlifeindex.org/>. Letöltés: 2016. 01. 13.
- www3: <http://www.cdc.gov/hrqol/>. Letöltés: 2016. 01. 14.
- www4: <http://hdr.undp.org/en/composite/trends>. Letöltés: 2016. 01. 25.
- www5: <http://knoema.com/nwnfkne/world-gdp-ranking-2015-data-and-charts>. Letöltés: 2016. 01. 25.
- www6: <http://economics-exposed.com/the-physical-quality-of-life-index-pqli/>. Letöltés: 2016. 01. 30.